

**Pop
Up ry**

Osallisena

Opas lasten osallisuuden
edistämiseen harrastus-
toiminnassa

2026

PopUp ry
Tuulia Tuovinen

Osallisena

Opas lasten osallisuuden edistämiseen harrastustoiminnassa

Julkaisutiedot

Osallisena – Opas lasten osallisuuden edistämiseen harrastustoiminnassa

© PopUp ry ja Tuulia Tuovinen 2026

Tekijä: Tuulia Tuovinen

Julkaisija: PopUp ry

Julkaisu vuosi: 2026

Taitto ja graafinen suunnittelu:

Koponen+Hildén Oy

ISBN 978-952-88-2156-4 (*nid.*)

ISBN 978-952-88-2157-1 (*PDF*)

Julkaisu on toteutettu opetus- ja kulttuuriministeriön hankeavustuksen tuella.

Julkaisu on saatavilla verkossa osoitteessa: www.popupry.fi

Julkaisua tai sen osia saa vapaasti hyödyntää ei-kaupallisessa tarkoituksessa, kunhan lähde mainitaan.

Sisällysluettelo

Lasten osallisuus harrastustoiminnassa	5	Rakenteet lasten osallisuuden mahdollistajina	13
Mitä osallisuus harrastustoiminnassa tarkoittaa?	7	Lasten kuu(nte)leminen	15
Lasten osallisuus oikeutena ja voimavarana	11	Osallisuuden tilaa luomassa	19
		Käsitteiden selitykset	21

Hyvä harrastusten ohjaaja ja harrastuksia järjestävä taho:

teette tärkeää työtä edistääksenne lasten ja nuorten mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan tarjoamiin hyvinvoinnin lähteisiin ja yhteisöllisyyden kokemuksiin, joita harrastukset mahdollistavat aivan erityisellä tavalla. Harrastustoiminta on lapselle ja nuorelle paljon enemmän kuin tietojen ja taitojen oppimista: se on paikka tulla nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Parhaimmillaan harrastus tarjoaa yhteisön, jossa lapsi löytää ystäviä, kokee onnistumisia ja rakentaa käsitystä itsestään toimijana, jonka ajatuksilla ja ideoilla on väliä.

Tämä opas on tehty teille – ohjaajille ja harrastustoiminnan järjestäjille – tueksi työhön, jota teette lasten ja nuorten kanssa. Opas tarkastelee lasten osallisuutta harrastustoiminnassa: mitä se tarkoittaa arjessa, miksi se on tärkeää ja miten sitä voi edistää. Lasten osallisuuden tukeminen ei aina vaadi erillisiä osallistamismenetelmiä – se syntyy usein pienistä, jokapäiväisistä kohtaamisista: kuulluksi tulemisen hetkistä, lasten ideoiden vakavasti ottamisesta ja siitä, että jokainen tuntee kuuluvansa joukkoon. Opas on laadittu osana Harrastamisen Suomen mallin kehittämishanketta ja se pohjautuu alan tutkimukseen, harrastusten ohjaajien omiin kokemuksiin ja havaintoihin sekä Harrastamisen Suomen mallin harrastuksiin osallistuneiden lasten näkökulmiin ja palautteeseen. Oppaan näkökulmat soveltuvat laajasti kaikelle lapsille ja nuorille järjestetyille harrastustoiminnalle.

Monelle aikuiselle voi tulla yllätyksenä, että lasten kyky ilmaista omia mielipiteitä ja näkökulmia ja osallistua yhdessä tekemiseen ei useinkaan synny itsestään – se on taito, jota harjoitellaan ja jota aikuinen voi tietoisesti tukea. Kun avautuu lasten näkökulmille, voi löytää jotakin sellaista, mitä ei olisi itse osannut kuvitella. Tämä uteliaisuus ja kyky kuvitella yhdessä on jotain, jota kannattaa vaalia. Toivomme, että opas herättää innostusta kuu(nne)lla lapsia yhä enemmän ja löytää uusia tapoja vahvistaa heidän osallisuuttaan.

PopUp ry 2026

Kaverit

Kavereiden
kanssa
kuvaaminen

Ope on
paras

Onnistumisen kokemukset

Onnistuminen ja
kehun saaminen
kun onnistuu

Hyvä ja kannustava ohjaaja

Kaverit ja
hauskanpito

**Mikä on
parasta tässä
harrastuksessa?**

Valinnanvapaus ja itsemääräminen

Se että voi
katsoa siitä aiheesta
mikä itseäsi
kiinnostaa

Se että saa
pelata vapaasti

Oppiminen ja uudet taidot

Uuden
oppiminen ja
se, että voi
harrastaa
koululla ja
helposti

Kun saa
kuvata mitä
haluaa

Pääsee
soittamaan
soittimia, joita
haluaa soittaa

Harrastus ja konkreettinen tekeminen

Pystyn kertomaan
kirjoituksen muodossa
miltä minusta tuntuu

Minulle tulee
aina hyvä mieli
täällä

Saa olla
luova

Lasten osallisuus harrastustoiminnassa

Tässä oppaassa tarkastellaan lasten osallisuutta harrastustoiminnassa. Opas avaa näkökulmia lasten osallisuuteen erityisesti osana Harrastamisen Suomen mallin harrastustoimintaa, mutta oppaan näkökulmat soveltuvat laajemmin kaikkeen lapsille järjestetyn vapaa-ajan harrastustoiminnan tarkasteluun. **Osallisuus** on käsitteenä laaja, ja tässä oppaassa käsitellään muutamia sen keskeisiä ulottuvuuksia liittyen lasten harrastustoimintaan. Keskeiset kysymykset, joita opas herättelee ohjaajaa ja toimintaa järjestävää tahoa pohtimaan, ovat: *miten harrastustoimintaa voidaan suunnitella ja toteuttaa yhdessä lasten ja nuorten kanssa? Miten voimme tukea lasten ja nuorten kokemuksia kuulumisesta?*

Opas ei tarjoa valmista toimintamallia osallisuuden edistämiseen, koska osallisuutta edistävät tavat syntyvät yhdessä lasten ja nuorten kanssa, eivät heidän puolestaan. Jokainen harrastusryhmä ja harrastusten toimintaympäristö ovat omanlaisiaan: se, miten lapset voivat vaikuttaa tekemiseen, ilmaista itseään tai kokea kuuluvansa joukkoon, näyttäytyy eri tavoin eri harrastuksissa. On myös hyvä muistaa, että lapset ja nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaikka heihin liitetään paljon ikäperusteisia yleistyksiä. Lasten ja nuorten kanssa toimiessa kannattaa luopua ennakko-oletuksista ja heittäytyä tekemään yhdessä. Keskeistä on löytää erilaisia keinoja kuulla lapsia ja nuoria – ei pelkästään jälkikäteen

palautetta keräämällä, vaan jo toimintaa suunniteltaessa ja sen aikana. Lapsille merkitykselliset kokemukset ja kohtaamiset syntyvät usein arkisessa toiminnassa. Erikseen suunniteltujen osallisuushetkien ja -työpajojen lisäksi kannattaa vaalia pieniä, jokapäiväisiä kuulluksi tulemisen hetkiä osana harrastustoimintaa. Pohjimmiltaan osallisuus on lapsen ja hänen eri yhteisöjensä suhteissa toteutuva vahvasti kokemuksellinen tila.¹ Lasten kokemukset osallisuudesta muotoutuvat yksilöllisesti monen tekijän summana: heidän omien rooliensa, yhteisöön kuulumisen tunteen, arvostuksen kokemusten ja vaikuttamismahdollisuuksien kautta. Samassa harrastusryhmässä lasten kokemukset osallisuudesta voivat olla keskenään hyvin erilaisia – siksi on tärkeää, että jokainen tulee kuulluksi.

Osallisuuden tukemisen ei siis tarvitse olla raskasta tai vaikeaa – kyse on lopulta ihmisten kuuntelemisesta ja yhdessä tekemisestä. Osallisuuden edistäminen on koko harrastustoimintaa järjestävän yhteisön yhteinen asia. Toiminnan järjestämisestä päättävät tahot voivat luoda rakenteita, joissa lasten näkökulmat otetaan huomioon jo suunnitteluvaiheessa. Harrastusten järjestäjien näkökulmasta osallisuutta ei edistetä pelkästään sillä, että harrastuspalveluja tuodaan saataville ja että niihin voi osallistua – tarvitaan osallisuustyötä: **yhteiskehittämistä**, yhteistyötä, lapsen kokemusten

1 Kiilakoski, T., & Gretscher, A. (2012). *Muistiinpanoja demokratiaoppitunnista: Millainen on lasten ja nuorten kunta 2010-luvulla?* (Verkkojulkaisu 57). Nuorisotutkimusverkosto.

ymmärtämistä ja vaikuttamisen mahdollisuuksien rakentamista.² Yhteiskehittäminen on pohjimmiltaan harrastusten järjestäjien ja osallistujien välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa arvon luomista, jonka ytimessä on ajatus siitä, että palvelujen arvo syntyy yhdessä tehdessä. Mahdollisuus osallistua harrastusryhmään onkin vasta ensimmäinen askel osallisuuteen: seuraavassa vaiheessa pitää tulla tunnustetuksi toimijaksi, jonka ajatuksilla ja näkökulmilla on merkitystä yhteisen toiminnan muodostumisessa. Osallisuus on osallistumisen lisäksi myös liittymistä, yhteisyyttä ja mukaan ottamista.³ Harrastusympäristö voi olla lapselle tärkeä yhteisen toiminnan tila, jossa hän voi toimia yhdessä toisten kanssa ja ilmaista itseään – tulla näkyväksi ja tunnustetuksi. Osallisuudessa tuetaan myös lapsen tunnetta yhteenkuuluvuudesta ja omasta arvokkuudesta yhteisössä.

Lasten elämää koskevat oletukset rakentuvat usein suhteessa normeihin siitä, millainen lapsuuden tulisi olla.⁴ Lasten harrastaminen voidaan nähdä osoituksena hyvinvoinnista ja aktiivisesta toimijuudesta. On kuitenkin tärkeää huomata, että harrastamattomuus ei kaikkien lasten ja nuorten kohdalla tarkoita hyvinvoinnin puutetta, passiivisuutta tai jonkin olennaisen asian puuttumista heidän elämästään. Millään ohjatulla harrastuksella ei myöskään automaattisesti ole hyvinvointivaikutuksia: sillä,

miten ja millaisin tavoittein harrastustoimintaa järjestetään, on ratkaiseva merkitys. Kun toimintaa tehdään yhdessä lasten ja nuorten kanssa, heillä on mahdollisuus tulla aidosti osalliseksi – luoda omia tavoitteitaan ja merkityksiään, tehdä aloitteita, kehittää toimintaa, ottaa vastuuta ja tehdä omaa hyvinvointiaan tukevia valintoja.

Tunne kuulumisesta ja mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään ovat tärkeitä ihmisen hyvinvoinnille ja mielekkään elämän kokemukselle. Harrastustoiminta on lapsille ja nuorille tärkeä hyvinvointiresurssi, joka on parhaimmillaan paikka, jossa voi kasvaa, kuulua ja tulla nähdyksi. Moni lapsi löytää kiinnostuksenkohteensa ja sosiaaliset verkostonsa harrastusten parista – jollekin lapselle harrastuspäivä voi olla viikon kohokohta, joka auttaa jaksamaan koulutyössä. Mielekäs harrastus voi muuttaa elämän suunnan: lapsena aloitettu harrastus saattaa kulkea mukana läpi elämän tai avata tien tulevaisuuden ammattiin. Harrastuksissa ollaan usein sellaisten aiheiden äärellä, joihin lapsella on herännyt aito kiinnostus ja joissa hän voi sekä hyödyntää osaamistaan että kehittyä taidoissaan. Siksi harrastukset tarjoavat erityisen mahdollisuuden myönteiseen tunnistamiseen: omien kykyjen näkyväksi tekemiseen, niistä saatavaan arvostukseen ja sinnikkyuden kehittymiseen. Pienetkin teot osallisuuden edistämiseksi harrastusten parissa voivat olla

-
- 2 Isola, A.-M., Nousiainen, M., & Valtari, S. (2020). Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu: Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 165–181). Huoltaja-säätiö.
 - 3 Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa* (Työpäperi 33/2017). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
 - 4 Stenvall, E., Korkiamäki, R., & Kallio, K. P. (2015). Arjen moninaisuuden tavoittaminen tutustumisen kautta. Teoksessa J. Häkli, K. P. Kallio & R. Korkiamäki (toim.), *Myönteinen tunnistaminen* (s. 37–64). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

lapselle merkityksellisiä ja kauaskantoisia. Ohjaajalla on ainutlaatuinen mahdollisuus tehdä harrastuksesta paikka, jossa jokainen

lapsi kokee olevansa tervetullut ja tulee nähdyksi omana itsenään.

Mitä osallisuus harrastustoiminnassa tarkoittaa?

Osallisuus on kuulumista ja kuulluksi tule-
mista – mahdollisuutta ilmaista omia mieli-
piteitä ja näkemyksiä, vaikuttaa päätöksentekoon ja saada aikaan muutosta.⁵ Harrastustoiminnassa tämä tarkoittaa, että lasta ei nähdä vain toiminnan kohteena, vaan aktiivisena toimijana – lapsi kokee olevansa merkityksellinen osa yhteisöä, hän tulee kuulluksi ja pystyy vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Osallisuuteen liittyy keskeisesti myös toimijuus: kyky ja mahdollisuus toimia, tehdä valintoja ja vaikuttaa omaan elämään ja ympäristöön. Toimijuus ei ole pelkästään yksilön sisäinen ominaisuus: mahdollisuudet toimia syntyvät vuorovaikutteisesti suhteessa toisiin ihmisiin ja ympäröiviin rakenteisiin. Osallisuutta edistävässä **lapsinäkökulmaisessa** harrastustoiminnassa huomioidaan lapsen ääni ja kokemukset päätöksenteossa ja pyritään saavuttamaan laaja ja monipuolinen kuva lapsille ja nuorille tärkeistä asioista sekä niille arjessa rakentuvista merkityksistä. Harrastustoimintaan liittyvät odotukset ja tavoitteet kannattaa tehdä näkyväksi ja jakaa tämä ymmärrys avoimesti harrastustoimintaan osallistujien kanssa: **millaisia arvoja ja käsityksiä oppimisesta harrastustoimintaan sisältyy ja mitä toiminnalla tavoitellaan?**

Ohjaajalle **relaationaalinen ammatillisuus** tarkoittaa lasten ohjaamista harrastukseen liittyvän tiedon ja osaamisen äärelle, mutta myös yhteisten merkitysten ja tavoitteiden tunnistamista. Osallisuutta edistävässä harrastustoiminnassa lapselle merkitykselliset asiat ja tavat tulkita eri tilanteita otetaan resurssiksi yhteisen tiedon ja toimintatapojen muodostamisessa.⁶

Tunnistanko, mikä on tälle lapselle tärkeää tässä harrastuksessa?

Kenen ehdoilla ja mitä tarkoitusta varten lapset harrastavat?

5 Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa* (Työpaperi 33/2017). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

6 Tuovinen, T. (2026). *The Politics of Children's Inclusion in Finnish Music Schools*. Väitöskirja, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.

**Osallisuuden
lähtökohtana on se,
että lapset kertovat
itse, mikä on
heille tärkeää.**

**Voisi vaatia samanlaisia
asioita lapsilta kuin
normaalistikin
harrastusryhmissä.⁷**

Harrastustoiminnan kokeminen merkitykselliseksi on keskeinen tekijä motivoitumisessa ja sitoutumisessa harrastamiseen. Merkityksellisyyden tunne syntyy harrastuksessa myös **pystyvyyden** kokemuksista – siksi taidon oppiminen ja onnistumisen kokemukset ovat keskeisiä osallisuuden edistämässä. Yksi yleinen oletus, joka voi syntyä lapsen puolesta, liittyy siihen, mitä lapset harrastukseltaan haluavat – esimerkiksi että lapset toivovat ennen kaikkea rentoa ”höntsäilyä” ilman suorituspaineita. Lasten puolesta tehdyt oletukset voivat kuitenkin olla virheellisiä. Toisille matalan kynnyksen suorituspainettomat harrastukset voivat olla juuri sitä, mitä he toivovat, kun taas toisille halu kehittyä ja edetä tavoitteellisesti on tärkeää. Ohjaajan on hyvä tunnistaa, milloin hän tekee oletuksia lasten puolesta – ja mihin ne pohjimiltaan perustuvat.

Oletusten sijaan kannattaa kysyä lapsilta itseltään, mitä he harrastuksiltaan toivovat ja mikä tekee niistä heille merkityksellisiä. On hyvä huomata, että odotukset taitotasoista, etenemisestä ja vaatimuksista ovat usein aikuislähtöisiä ilman että lapset saavat olla mukana määrittämässä sitä, mitä he itse harrastustoiminnalla tavoittelevat.

Yksittäinenkin kokemus siitä, että oma aloite otetaan vakavasti, voi auttaa lasta näkemään itsensä aktiivisena toimijana, jonka ajatuksilla on merkitystä. Pienet vaikuttamisteot kannattaakin ottaa vakavasti – ne voivat olla lähtökohta laajemmalle toimijuudelle. Osallistavassa työssä ohjaaja eheyttää toimintaa sitomalla yksittäisiä ja irrallisia aloitteita laajempiin kokonaisuuksiin ja pidemmän aikavälin tavoitteisiin. Lasten näkökulmia huomioiva toimintatapa ei tarkoita ohjaajan asiantuntijuuden merkityksen vähenemistä, vaan pikemminkin kykyä välittää tiedon ja taidon oppimista vuorovaikutteisesti.

**Kuule lapsia suoraan — kysy heiltä itseltään heidän tarpeistaan,
toiveistaan ja ideoistaan**

7 Harrastamisen Suomen mallin harrastusryhmään osallistunut lapsi, osallistujakyselyvastaus, kevät 2025.

Osallistavassa toiminnassa aikuinen ei siis vetäydy passiiviseksi taustalle ja luovu vastuustaan uuden oppimisen mahdollistajana, vaan tarttuu aktiivisesti lasten aloitteisiin ja kiinnostuksen kohteisiin toiminnan lähtökohtana, kiinnostuu heidän näkökulmiinsa ja lähtee rikastamaan ja laajentamaan lasten osaamista.

Ohjaaja voi edistää onnistumisen kokemuksia oppimisessa mm. vahvistamalla toiminnan ennakoitavuutta (esim. selkeät rakenteet, toistuvat rituaalit), jotka lisäävät toimintaympäristön ymmärrettävyyttä ja hallittavuutta.⁸ Aikuisten tarjoamat non-materiaaliset resurssit – kuten luottamus, tuki ja usko lapsen kykyihin – ovat keskeisiä lasten osallisuuden edistämässä. Ohjaajan on hyvä huomioida, millaista tukea kukin lapsi tarvitsee osallistuakseen: ujo tai arka lapsi voi tarvita henkilökohtaista rohkaisua ja kutsua jonkin roolin ottamiseen. Tarjoamalla sopivan kokoisia haasteita ohjaaja herättää lapsen uteliaisuutta uusien taitojen oppimiseksi ja auttaa lasta näkemään, mihin hänen kasvavat kykynsä voivat viedä. Erilaisten roolien tarjoaminen ja kokeileminen antaa lapselle mahdollisuuden laajentaa niitä rooleja, joihin hän tavallisesti hakeutuu. Tärkeää on myös näkyvä arvostus ja myönteinen palaute: tunnustus lapsen aloitteille, ideoille ja panokselle innostaa yrittämään uudelleen ja uskomaan omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Lasten osallisuutta edistävä aikuinen ei katoa lasten toiveiden virtaan, vaan kulkee niiden mukana

ja suuntaa ne eteenpäin. Osallisuuden kokemus auttaa muuttamaan harrastuksen mahdollistamiseksi resursseja toimintavalmiuksiksi ja edelleen toiminnaksi. Näiden toimintamahdollisuuksien hyödyntäminen vaatii motivaatiota, jonka on tunnistettu liittyvän yksilön kokemukseen autonomiasta, kyvykkyydestä ja yhteisöllisyydestä.⁹

Harrastuksissa yksi keskeinen näkökulma lasten osallisuuteen liittyy vertaissuhteisiin ja siihen, millaisia kokemuksia yhteenkuuluvuudesta harrastusryhmä mahdollistaa. Ymmärrys yhteisöllisyyden merkityksestä lapsille ja nuorille on viime vuosina kasvanut: vapaa-ajalla on tärkeää tavata vertaisia ja viettää aikaa heidän kanssaan. Mahdollisuus harrastaa yhdessä ystävän kanssa voi

8 Kuvatuki on yksi keino lisätä toimintaympäristön ymmärrettävyyttä: esimerkiksi Papunet-palvelun (www.papunet.net) avulla voi rakentaa kuvatuettua tapaamisen kulun, jolloin lapsi näkee konkreettisesti, mitä tehdään ja missä järjestyksessä. Tämä tukee erityisesti lapsia, joille selkeä rakenne ja ennakoitavuus ovat tärkeitä osallistumisen edellytyksiä.

9 Isola, A.-M., Nousiainen, M., & Valtari, S. (2020). Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu: Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 165–181). Huoltaja-säätiö.

olla osallistumista helpottava tekijä. Ystävien vaikutus nuorten koettuun hyvinvointiin on suuri. Yhteisöön kuulumisen kokemus on lasten ja nuorten hyvinvoinnin ydintekijä. Harrastustoimijat voisivatkin pohtia: *kuinka vertaisnäkökulma voitaisiin huomioida toiminnassa?* Yhteisöllisyys rakentuu yhteisen tekemisen, luottamuksen ja turvallisuuden kokemuksen kautta, mutta ryhmässä mukana oleminen ei automaattisesti tuo yhteenkuuluvuutta. Se voi vaatia aktiivista työtä ohjaajalta: vertais-suhteiden sosiaalista vahvistamista, havainnointia siitä, jos joku jää ryhmän ulkopuolelle, ja aktiivista puuttumista tilanteen korjaamiseksi. Myös positiivinen palaute ja ryhmässä onnistumisen kokemukset tukevat yhteisöllisyyden rakentumista. Positiivisen palautteen antamiseen voi tietoisesti kannustaa koko ryhmää. Parhaimmillaan vertaisten kanssa toimiminen antaa mahdollisuuden saada tukea taidon oppimiseen ja haastaviin asioihin toisilta nuorilta. Kun lapsi huomaa, ettei ole yksin kokemustensa kanssa, vertaisten tuki kannattelee lasta myös hetkinä, kun harjoittelu tuntuu raskealta tai motivaatio on koetuksella.

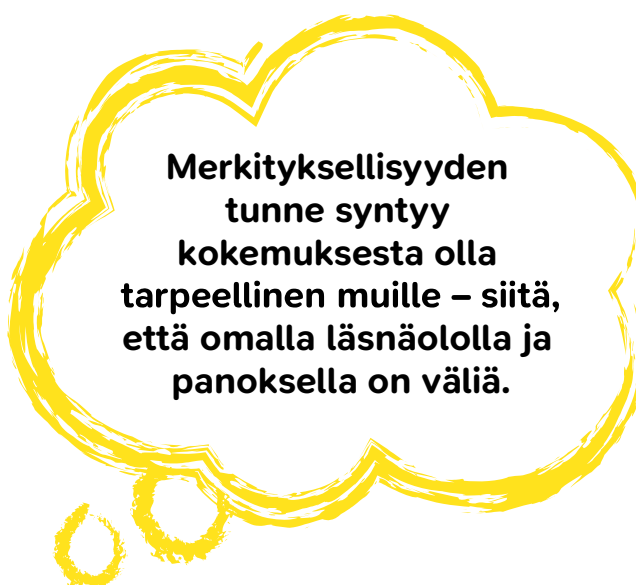
Lasten ja nuorten arjessa vapaa-ajan vaihtoehtoja tunnistetaan ja valintoja tehdään usein vertaisryhmissä.¹⁰ Nuorten mukaan harrastuksen aloittaminen on vaikeaa, jos kaverilla on erilaiset kiinnostuksen kohteet. Yhtä lailla harrastus saattaa päättyä siihen, jos kaveri lopettaa harrastuksen. Vertaiset

lisäävät harrastamisen inklusiivisuutta ja eksklusiivisuutta: vertaisryhmät vaikuttavat nuoren haluun osallistua, nuoren joukkoon kuulumisen kokemukseen ja hänen hyvinvointiinsa yleisesti – ja voivat myös toimia ulossulkemisen paikkoina. Turvallinen harrastusympäristö on sellainen, jossa lapsi voi myös epäonnistua ja kokeilla ja jossa lapsi kokee tulevansa kaverisuhteissaan hyväksytyksi. Tutkimusten mukaan pelko ja suorituspainet ovat esimerkiksi liikuntaharrastuksissa osallisuuden esteitä: pelot liikuntatilanteessa, epäonnistumisen uhka, itsensä nolaaminen ja kiusatuksi tulemisen mahdollisuus vähentävät merkittävästi lasten halua osallistua.¹¹ Vastaavasti koettu fyysinen pätevyys on yhteydessä liikunta-aktiivisuuteen. Harrastusryhmä, jossa jokainen kokee kuuluvansa joukkoon, ja jossa jokaisen osallistumisella on merkitystä muille, on yksi tärkeimmistä osallisuuden rakennuspaikoista. On mahdollista, että vasta hyväksyvä ryhmä ja kokemus oman roolin merkityksellisyydestä antaa nuorelle tunteen, että mukanaolo harrastuksessa kannattaa. Tunne siitä, että on ryhmässä näkyvät tai että omalla osallistumisella ei ole kenellekään merkitystä, heikentää osallisuuden kokemusta merkittävästi. Yksinäisyyden kokemukset ovat yhteydessä heikkoon osallisuuden kokemukseen.¹²

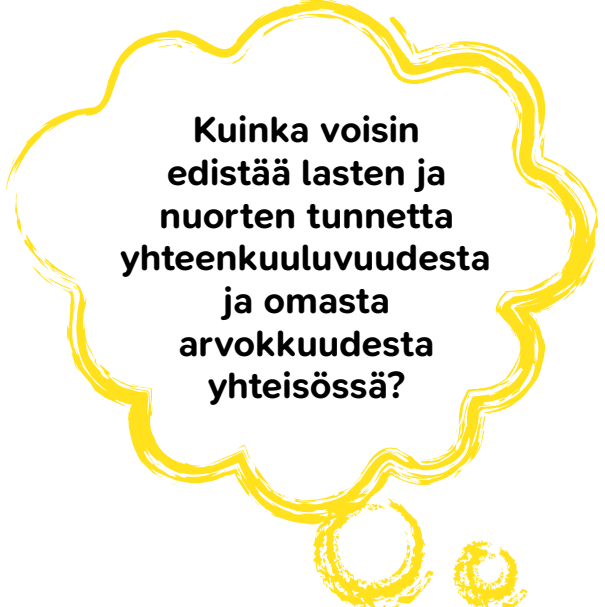
10 Berg, P. (2015). Sosiaaliset jalat ja vakava vapaa-aika – lasten ja nuorten vertaissuhteiden merkitys liikuntaharrastuksissa. *Nuorisotutkimus*, 33, 88–101.

11 Haanpää, L., af Ursin, P. & Martama, T. (2012). Kouluikäisten liikuntasuhde luupin alla – kyselytutkimus 6. ja 9.-luokkalaisten. Turun lapsi ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisu 3/2012. Turku: Turun yliopisto.

12 Helenius, J., & Kivimäki, H. (2023). *Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2023: Tytöistä yli kolmannes ja pojista joka viides kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi* (Tilastoraportti 2023:48). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230913124224>

Merkityksellisyiden tunne syntyy kokemuksesta olla tarpeellinen muille – siitä, että omalla läsnäololla ja panoksella on väliä.

Kuinka voisin edistää lasten ja nuorten tunnetta yhteenkuuluvuudesta ja omasta arvokkuudesta yhteisössä?

Lasten osallisuus oikeutena ja voimavarana

Osallisuuden kokemus on tutkimuksissa tunnistettu yhdeksi keskeisimmistä tekijöistä siinä, miten ihminen suhtautuu itseensä ja tulevaisuuteensa. Osalliseksi itsensä kokeva ihminen uskoo omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa, asettaa tavoitteita ja saavuttaa niitä todennäköisemmin kuin henkilö, jolla on heikko usko omiin mahdollisuuksiinsa.¹³ Korkea osallisuuden kokemus on yhteydessä positiiviseen mielenterveyteen.¹⁴ Tutkimukset osoittavat, että osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja, koska hänen tulevaisuusnäkönsä yltävät

pidemmälle.¹⁵ Kun osallisuuden kokemus on heikko, ihmisen käsitys hänen omista mahdollisuuksistaan kapenee ja tulevaisuus näyttäytyy ensisijaisesti riskien ja kielteisten asioiden kautta. Osattomuus vähentää osallistumista julkiseen elämään ja yhteisiin toimintoihin – juuri niihin tiloihin, joissa elämän merkityksellisyys rakentuu ja uusiutuu.¹⁶

Osallisuutta voidaan vahvistaa jakamalla valtaa, mahdollistamalla osallistuminen päätöksentekoon ja luomalla tiloja, joissa kohdataan ihmisiä tasavertaisesti. Lasten

13 Leemann, L., Martelin, T., Koskinen, S., Härkänen, T., & Isola, A.-M. (2021). Development and psychometric evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale. *Journal of Human Development and Capabilities*, 23(3), 400–424. <https://doi.org/10.1080/19452829.2021.1985440>

14 Hedman, L., Ikonen, J., Leemann, L., Koskela, T., Martelin, T., Solin, P., Tamminen, N., & Parikka, S. (2021). *Osallisuuden kokemus ja positiivinen mielenterveys työmarkkina-aseman ja kotitalouden rakenteen mukaan: FinSote 2019 -tutkimuksen tuloksia* (Tutkimuksesta tiiviisti 5/2021). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

15 Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2023). *Osallisuuden edistäjän opas*. THL. <https://www.julkari.fi/items/8bd0d9c8-a4f6-45ee-96e5-cc5f68978eb4>

16 Isola, A.-M., Virrankari, L., & Hiilamo, H. (2021). On social and psychological consequences of prolonged poverty – a longitudinal narrative study from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*, 9(2), 654–670. <https://doi.org/10.5964/jspp.7615>

kohdalla osallisuuden esteet eivät aina ole rakenteellisia, vaan liittyvät usein aikuisten asenteisiin ja siihen, ettei lasten mielipiteitä oteta vakavasti.¹⁷ Huolet lasten osallistumisesta voivat liittyä aikuisten pelkoon auktoriteetin menettämisestä tai liiallisesta vapaudesta. Lasten osallistuminen on toisinaan nähty ristiriitaisena lapsen suojelun periaatteen kanssa.¹⁸ Lapsen edun arvioinnissa on kuitenkin aina huomioitava lapsen oma näkemys. Aikuisen velvollisuus antaa lapselle tilaisuus ilmaista näkemyksensä ja antaa niille painoarvoa ei tarkoita sitä, että lapsi jätettäisiin vaille aikuisen tarjoamia voimavaroja ja huolenpitoa. Aikuisen ei myöskään menetä auktoriteettiaan kuuntelemalla lapsia: vaikka lasten osallistumiseen liitetään usein mielikuvia hallitsemattomuudesta, säännöttömyydestä ja päämäärättömyydestä, lasten osallistuminen heitä itseään koskevaan päätöksenteoon ei tarkoita samaa kuin rajattomuus, minäkeskeisyys tai huonokäyttöisyys. Lasten osallisuutta edistävä harrastustoiminta ei siis merkitse sitä, että lapset saavat tehdä mitä haluavat, heidän ei tarvitse kuunnella tai kunnioittaa mitään tai että yhteisesti rakennetut säännöt katoavat.

Osallisuutta edistävä harrastustoiminta ei näin ollen vie harrastuksia järjestävältä taholta vastuuta toiminnasta tai pyri lisäämään lasten minäkeskeisyyttä, vaan ohjaa hahmottamaan toimintaa osallistujavetoisesti ja kokonaisvaltaisesti:

mitä lapsi kertoo kokemuksistaan harrastuksesta ja minkälaisena toiminta hänelle näyttää? Yhdessä keskustelemalla lapsi tulee tietoiseksi eri mahdollisuuksista ja päätöksenteon monimutkaisuudesta sekä siihen vaikuttavista asioista. Omista ja muiden ajatuksista ja toiveista neuvottelemisen on taito, jota harjoitellaan arjen tilanteissa ja harrastus tarjoaa tähän luontevan mahdollisuuden. Dialoginen toimintatapa edellyttää myös ohjaajalta ja toimintaa järjestävältä taholta valmiutta tarkastella harrastustoimintaa lapsen näkökulmasta – ja tarvittaessa muuttaa totuttuja käytäntöjä, jos ne eivät palvele kaikkien lasten osallistumista ja osallisuuden kokemusta.

On hyvä huomata, että lasten oikeus tulla kuulluksi toteutuu – tai jää toteutumatta – ensisijaisesti arjen sosiaalisissa käytännöissä: koulussa, harrastuksissa ja muissa julkisissa palveluissa.¹⁹ Suomalaisessa lapsipolitiikassa on tunnistettu, että haasteena ei ole yhteiseen arvopohjaan sitoutuminen, vaan arvojen vieminen käytäntöön.²⁰ Todellinen osallisuus edellyttää luottamusta, dialogia ja vallan jakamista aikuisten ja lasten välillä. Lasten kokema toimijuus syntyy vasta, kun heidät otetaan tasavertaisina mukaan päätöksentekoon ja arjen käytäntöihin. Kun lapset ja nuoret kokevat tulevansa kuulluiksi ja nähdyiksi, heidän luottamuksensa yhteisöön ja omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa vahvistuu. Osallisuuden on nähty edistävän myös

17 Oikeusministeriö (2020). Lasten osallistumisoikeudet Suomessa: tiivistelmä tilannekuvasta ja keskeiset kehittämistarpeet. Helsinki: Oikeusministeriö.

18 Hipp, T., & Palsanen, K. (2014). *Lasten osallistumisen etiikka — Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä*. ISBN 978-952-7002-05-6.

19 Pajulammi, H. (2014). *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Talentum.

20 Oikeusministeriö. (2020). *"Kuullaan, mutta ei kuunnella": Lasten osallistumisoikeudet Suomessa. Arviointiraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:10. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-802-8>

lasten motivaatiota ja vahvempaa kiinnittymistä harrastustoimintaan ja sen tavoitteisiin. Lasten ja nuorten näkökulmien ymmärtäminen auttaa harrastuksen järjestäjiä syventämään tietämystään harrastuksiin liittyvissä kysymyksissä, tunnistamaan mahdollisia puutteita sekä arvioimaan päätösten vaikutuksia lapsiin ja nuoriin. Kun kuunnellaan ja tehdään yhdessä, tehdään siis parempia päätöksiä – ja päätöksenteosta

vahvemmin tietoon perustuvaa. Julkisten palvelujen yhteiskehittämistä perustellaan yleisesti sillä, että palveluista tulee laadukkaampia, kun kehittämisessä huomioidaan osallistujien tarpeet ja kokemukset. Tämä tarkoittaa tehokkaampaa resurssien hyödyntämistä ja parempia palveluita, kun ymmärretään palvelun käyttäjien ajatuksia, kokemuksia ja toimintaa.

Rakenteet lasten osallisuuden mahdollistajina

Harrastamisen Suomen mallin tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle lapselle ja nuorelle mieluisa ja maksuton harrastus koulupäivän yhteydessä. Lasten osallisuuden näkökulmasta Harrastamisen Suomen malli purkaa useita harrastamisen esteitä jo rakenteellisesti: harrastustoiminta tapahtuu koululla tai sen lähellä, on maksutonta eikä riipu huoltajien varallisuudesta tai mahdollisuuksista kuljettaa lasta harrastuksiin. Toiminta on avointa kaikille: osallistuminen ei ole riippuvainen lapsen taidoista tai aiemmasta harrastuneisuudesta.

Pohjoismaissa vastaavanlaisia lasten ja nuorten harrastustoiminnan saavutettavuuteen pyrkiviä malleja on useita: esimerkiksi Ruotsissa otettiin käyttöön syksyllä 2025 *Fritidskortet*-uudistus, jossa 7–16-vuotiaat lapset saavat valtiolta vuosittaisen tuen harrastuskuluihin. *Den kulturelle skolesekken* -ohjelma on puolestaan ollut osa Norjan kulttuuripoliittista panostusta, jonka kautta lapset ja nuoret

pääsevät osallistumaan kulttuuriharrastuksiin ja -tapahtumiin osana koulupäivää. Myös Suomessa on havaittu tarve malleille, jotka tavoittavat koko ikäluokan: samalla kun nuorten harrastusten ja mielekkään vapaa-ajan yhteydet hyvinvointiin tunnistetaan yhä vahvemmin, on havaittu, että lasten ja nuorten elämät eriytyvät jo varhaisessa vaiheessa ja harrastusmahdollisuudet ovat keskeinen jakolinja, joka tekee näkyväksi yhteiskunnan eriarvoistumista. Koulun yhteyteen integroidulla vapaa-ajan toiminnalla on tunnistettu todellista vaikuttavuutta yhdenvertaisuuden edistämiseksi, koska mallilla on mahdollisuus tavoittaa koko ikäluokka kasvulle merkityksellisessä iässä. Me-säätiön Harrastamisen Suomen mallista vuonna 2024 toteuttaman arvioinnin mukaan 28 % Harrastamisen Suomen mallin harrastajista ei ollut harrastanut aiemmin.²¹ Toiminta tavoitti etenkin niitä lapsia ja nuoria, joilla ei ollut aiempaa harrastusta, mikä

21 Me-säätiö. (2024). *Suurta suomalaista innovaatiota rakentamassa? Harrastamisen Suomen malli lisää harrastamisen yhdenvertaisuutta.* <https://data.mesaatio.fi/suurta-suomalaista-innovaatiota-rakentamassa-2024/>

on vahvistanut harrastusmahdollisuuksien yhdenvertaisuutta.²²

Erityistä Harrastamisen Suomen mallissa on lasten osallisuuden näkökulmasta lasten kuuleminen: harrastustoiminta perustuu lasten ja nuorten harrastustoiveisiin. Tämä on kirjattu periaate harrastustoiminnan lähtökohtana: lapset ja nuoret saavat itse määrittää, mikä heille on mielekästä ja mitä he haluavat vapaa-ajallaan tehdä.²³ Lapsilähtöinen ote haastaa aikuiset tarttumaan lasten aloitteisiin ja edistämään harrastuksia, joita lapset ja nuoret toivovat. Tutkijat ovat kutsuneet Harrastamisen Suomen mallin muutosta harrastamisen systemiseksi muutokseksi,²⁴ joka palauttaa lapsilähtöisyyden harrastamiseen. Tällaisessa osallisuutta edistävässä toiminnassa lasten kuuleminen ja lasten näkökulmien arvostaminen nähdään keskeisenä lasten ja nuorten vapaa-ajan toimintamahdollisuuksien kehittämisessä. Tapa tarkastella harrastustoimintaa lapsen näkökulmasta on ollut osa Harrastamisen Suomen mallia edeltäneitä koulupäivän rakenteen uudistamishankkeita, joiden tavoitteena oli

lisätä kouluhyvinvointia ja vähentää lasten yksinoloa iltapäivisin (ks. Eheytetty koulupäivä-hanke 2002–2005).²⁵ On huomionarvoista, että suomalaislasten koulupäivä on poikkeuksellisen lyhyt kansainvälisessä mittakaavassa.²⁶ Harrastamisen Suomen mallia kehitettäessä on pyritty muodostamaan kokonaisvaltainen käsitys lapsen kasvusta ja sitä parhaiten tukevista toimenpiteistä. Koulun yhteyteen integroitu harrastustoiminta on osaltaan pyrkinyt tukemaan perheiden arkea helpottamalla vanhempien erilaisten työaikojen yhteensovittamista.²⁷ Kansainvälisessä tarkastelussa Harrastamisen Suomen malli on nähty potentiaalisena sosiaalisena innovaationa: esimerkkinä siitä, miten lapsilähtöinen, koulupäivän yhteyteen integroitu harrastustoiminta voi edistää lasten hyvinvointia ja yhdenvertaisuutta.²⁸

22 Me-säätiö. (2025): Harrastamisen Suomen malli lisää harrastamisen yhdenvertaisuutta.

<https://www.mesaatio.fi/artikkelit/harrastamisen-suomen-malli-lisaa-harrastamisen-yhdenvertaisuutta>

23 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). *Harrastamisen strategia*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:7. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

24 Salasuo, M. (2021). Edellinen "Suomen malli": neuvottelua lasten ja nuorten vapaa-ajan harrastamisen yhteiskunnallisesta perustelusta sotien jälkeen. Teoksessa M. Salasuo (toim.), *Harrastamisen äärellä: lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimus 2020* (s. 17–30). Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 68. Nuorisotutkimusverkosto.

25 Opetus- ja kulttuuriministeriö (2015). Innostava koulupäivä. *Ehdotus joustavan koulupäivän rakenteen vakiinnuttamiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja -selvityksiä 2015:6. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-341-5>

26 European Commission/EACEA/Eurydice. (2025). *Recommended annual instruction time in full-time compulsory education in Europe – 2024/2025*. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2797/1556974>

27 Pulkkinen, L., & Launonen, L. (2005). *Eheytetty koulupäivä*. Edita Publishing Oy.

28 Marttinen, R. & Anttila, E. (2025). Those Finns are on to something: introducing the Finnish model for leisure activities. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 1–11. <https://doi.org/10.1080/00313831.2025.2587955>

Lasten kuu(nte)leminen

Tämän oppaan pohjana ovat olleet Harrastamisen Suomen mallin ohjaajille tehdyt kyselyt²⁹ tavoista, joilla he edistävät lasten osallisuutta omassa toiminnassaan. Ohjaajat kertoivat monenlaisista keinoista lasten kuulemiseen ja osallistamiseen: lasten kanssa käytävät keskustelut, kyselyt, äänestykset, toivelistat ja yhteiset suunnittelukerrat harrastuskauden aikana. Yhtenä osallistavan toiminnan keinona nähtiin lasten tavoitteista lähtevä keskustelu: pyrkimys aidosti ymmärtää, mitä lapset harrastukseltaan toivovat ja tavoittelevat. Osallisuutta koettiin edistävän myös toiminnan rakenteellinen joustavuus: mahdollisuus muokata toimintaa lasten tarpeiden ja toiveiden mukaan harrastuskauden edetessä. Aiemmassa tutkimuksessa tällainen mukautuva suunnittelu on tunnustettu ohjaajien vahvuudeksi: kyvyksi yhdistää selkeät rakenteet ja joustavuus niin, että toimintaa voi muokata kunkin ryhmän ja tilanteen mukaan.³⁰ Kun lasten ideat – myös keskenkäiset – kohdataan avoimesti ja niitä lähdetään rakentamaan eteenpäin, lapsi oppii, että hänen ajatuksillaan on arvoa ja aloitteiden tekeminen ei ole riskialtista. Turvallinen ilmapiiri rakentuu konkreettisissa kohtaamisissa: lapsi uskaltaa ilmaista itseään ja kokeilla uutta, kun tietää ettei tule torjuttuksi tai väheksytyksi.

Luo turvallisuutta ennen kuin odotat osallistumista

Lapsen autonomiaa tukeva kohtaamistapa tarkoittaa aitoa kuulemistä ja valinnanvaran tarjoamista siinä, miten harjoittelu etenee, mitä sisältöjä valitaan ja missä järjestyksessä asioita tehdään. Taideharrastuksissa osallistava toimintatapa voi tarkoittaa esimerkiksi erilaisten tekniikoiden ja taitojen harjoittelua samalla kun lapset osallistuvat sisällöntuotantoon ja varsinaiset projektit syntyvät lasten ideoiden pohjalta. Liikuntaharrastuksissa lasten autonomian tukeminen voi tarkoittaa sitä, että lapset pääsevät itse etsimään ratkaisuja ja kokeilevat erilaisia suoritustapoja sen sijaan, että heille annetaan yksi oikea malli toistettavaksi. Kun lapset saavat vaikuttaa harjoittelun sisältöihin ja kokeilla erilaisia ratkaisuja, kuten esimerkiksi valita välineitä, muokata sääntöjä tai ehdottaa, miten jokin harjoitus toteutetaan, lapset tulevat tietoisemmiksi siitä miten eri taitoja voisi harjoitella, ja löytävät heille itselleen sopivia tapoja kehittyä. Toisin kuin perinteisessä opetuksessa, jossa tavoitellaan yhtä oikeaa suoritustapaa, nonlinearisessa pedagogiikassa onnistuminen ei edellytä jonkun toisen suorituksen kopioimista, vaan taitoa voi kehittää monella eri tavalla. Tällainen

29 Ohjaajien näkemyksiä kerättiin osana Helsingin Harrastamisen Suomen mallin ohjaajakyselyitä (kevät 2025, vastaajia 101).

30 Sawyer, R. K. (2011). What Makes Good Teachers Great?: The Artful Balance of Structure and Improvisation. Teoksessa R. K. Sawyer (toim.), *Structure and Improvisation in Creative Teaching* (s. 1–24). Cambridge University Press.

toimintatapa ei poissulje sitä, että osana toimintaa voi olla myös ohjaajajohtoisia tapoja harjoitella eri taitoja, mutta dialoginen toimintatapa ja lasten näkökulmien huomioiminen tunnistaa myös eri osallistavien tilanteiden ja keskustelujen pedagogisen merkityksen. Jos pyrkimyksenä on lapsen oman ajattelun kehittyminen ja se, että lapsi oppii vähitellen hallitsemaan omaa toimintaansa sen sijaan, että toimii pelkästään ulkoa ohjattuna, on tärkeää luoda tilanteita, joissa lapsi pääsee itse ajattelemaan, kokeilemaan ja tekemään päätelmiä toiminnasta.

Keskusteleavassa, vuorovaikutteisessa tavassa toimia keskustelu itsessään tunnustetaan jo osaksi oppimisprosessia. Kun lapset pääsevät suunnittelemaan harjoitusten sisältöjä ja harrastuskauden tavoitteita yhdessä ohjaajan kanssa, heidän ajattelunsa ja ymmärryksensä tulevat näkyviksi. Ohjaaja saa arvokasta tietoa lasten kehittyvästä ajattelusta ja siitä, mitä lapset jo osaavat, mutta myös siitä, missä ymmärrys on vielä kehittymässä. Tätä kehittyvää ajattelua voi houkutella esiin kysymällä lapsilta, miksi jokin harjoitus

tuntuu vaikealta ja mitä ratkaisuja he itse keksisivät – sen sijaan, että ohjaaja tarjoaa vastauksen valmiina. Ohjaajan keskeinen taito onkin tunnistaa, millainen toiminta tukee lapsen omaa ajattelua, ja luoda tilaa sille. Tämä kutsuu ohjaajan pohtimaan: onko harrastus rakennettu niin, että lapsella on tilaa ajatella ja tehdä valintoja – vai onko kaikki jo valmiiksi ajateltu lapsen puolesta?

Vallan ja vastuun jakaminen edellyttää myös lapsilta uudenlaista aktiivista roolia, joka ei synny kaikille luonnostaan, vaan vaatii harjoittelua ja kokemuksia. Lasten kykyä päätöksentekoon saatetaan usein aliarvioida. Kun lasten ei koeta olevan kykeneviä osallistumaan, kyse on usein siitä, ettei heille ole tarjottu riittävästi mahdollisuuksia harjoitella itsenäistä päätöksentekoa ja vastuunottoa.³¹ Vaikuttamisen mahdollisuudet ja onnistumisen kokemukset rohkaisevat lapsia itsenäisiin ratkaisuihin ja aktiiviseen rooliin. Tämä vaatii sitä, että lasten ideat tulee ottaa oikeasti käyttöön: ohjaajan tehtävä ei ole tehdä puolesta, vaan antaa aikaa ja tilaa kokeiluille ja hyväksyä suunnanmuutokset.

On hyvä huomata, että kaikki lasten aloitteet eivät sanallistu. Lapset kuitenkin viestivät aina, myös silloin kun puhe ei ole ensisijainen tapa kommunikoida: ilmeillä, katseella, kehon asennolla, liikkeellä ja lukemattomilla muilla keinoilla. Kun toimintaympäristö nostaa etusijalle puheen, monet hienovaraiset aloitteet voivat jäädä

31 Lansdown, G. (2009). The realisation of children's participation rights: Critical reflections. Teoksessa B. Percy-Smith & N. Thomas (toim.), *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from theory and practice* (s. 11–23). Routledge.

aikuiselta huomaamatta.³² Miten siis kuulla, kun lapsi ei kommunikoi puheella? Joidenkin lasten ajatukset ja aloitteet vaativat huomatuiksi tullakseen aktiivista havainnointia – ehkä myös ohjaajan kykyä napata kiinni ideoista, jotka eivät vielä ole muotoutuneet varsinaisiksi ehdotuksiksi. Aikuisten on hyvä huomata, että he kuulevat helpommin innostuneita, ulospäinsuuntautuneita ja sanavalmiita lapsia, minkä vuoksi osallisuutta ei voi rakentaa vain yksilön aktiivisuuden varaan. Harrastusryhmässä osallistujien kokemukset sosiaalisista rooleista ja niistä käsin avautuvista mahdollisuuksista rakentuvat suhteessa toisiinsa. Jos harrastusryhmän annettaisiin esimerkiksi omavaltaisesti päättää eri asioista, voisi käydä niin, että vain ne, joilla on valmiudet ja rohkeus osallistua, päättäisivät. Opettajan on kuitenkin aina vastuu siitä, että kaikilla on mahdollisuus oppia ja saada hyviä kokemuksia harrastuksessaan. Tämä edellyttää ohjaajalta **auktoriteettia** – mutta ei **autoritaarisuutta**: ohjaajan rooli on luoda rakenteet, joissa jokainen lapsi voi osallistua. Tällainen auktoritatiivinen kasvatustyyli yhdistää selkeät rakenteet ja lämpimän, lapsen kuulemiseen perustuvan vuorovaikutuksen. Oleellista on ymmärtää lasten omaa tapaa rakentaa yhteyttä.

Lapsille tärkeät asiat tunnistaa usein siitä, että ne toistuvat lasten puheissa – mutta ne voivat nousta esiin myös toiminnan

lomassa tai muissa luontaisissa hetkissä, ei välttämättä silloin kun ohjaaja niitä kysyy. Vaikka ohjaaja pyrkii luomaan yhteiselle keskustelulle tilaa, on hyvä huomata, että kaikki lapset eivät tuo ajatuksiaan yhteiseen ideointiin, vaan saattavat tuottaa niitä muissa hetkissä. Huumori,³³ leikki ja toiminnan lomassa syntyvät hetket voivat olla juuri niitä tiloja, joissa lapsen ajatukset nousevat esiin luontevimmin. Taide ja leikki tarjoavat symbolista etäisyyttä – lapsi voi käsitellä vaikeita asioita epäsuorasti. Kun tarjolla on monia itseilmaisun tapoja – liikettä, kuvaa, musiikkia, kirjoittamista – jokainen lapsi voi löytää itselleen luontevan tavan tulla nähdyksi. Tärkeää on myös kunnioittaa sitä, jos lapsi ei halua kertoa ajatuksiaan – osallisuus ei tarkoita velvollisuutta osallistua. On kuitenkin hyvä tunnistaa, että lapsi voi ilmaista itseään myös hiljaisuudella. Osallistumattomuus voi siis myös olla kannanotto, eikä vain osoitus passiivisuudesta.

Tutkimukset osoittavat, että ohjaajan välittävä ja lämmin kohtaamistapa – kyky kuunnella ja huomioida lasten tunteita – lisää lasten osallistumismotivaatiota. Ohjaajan oma tunteiden ilmaiseminen ja heittäytyminen toimintaan yhdessä lasten kanssa murtaa hierarkiaa ja muokkaa ohjaajan ja lapsen välistä suhdetta tasa-arvoisempaan suuntaan.³⁴ Ohjaajan emotionaalinen läsnäolo ja aito innostus kannustavat lapsia

32 Kusters, A., Spotti, M., Swanwick, R. & Tapio, E. (2017). Beyond languages, beyond modalities: Transforming the study of semiotic repertoires. *International Journal of Multilingualism*, (14) 3, 219–232.

<https://doi.org/10.1080/14790718.2017.1321651>

33 Ortju, L., Piiipponen, O., Stenius, T., Peltola, A., Weckström, E. & Kaitsalmi, J. (2026) Humour in studies with children and its effects on the child-perspective research process. *Qualitative Studies*, 11(1), 238–269.

<https://doi.org/10.7146/qs.v11i1.163941>

34 Lehto, S. (2018). Osallistava pedagogiikka liikuntakasvatuksessa: Tapauksena koulun liikuntakerhot. *Sosiaalipedagogiikka*, 19, 59–81. <https://doi.org/10.30675/sa.70187>

osallistumaan ja sitoutumaan toimintaan. Kun avautuu lasten näkökulmille, voi löytää jotakin sellaista, mitä ei olisi itse osannut kuvitella. Lasten kanssa toteutettu toiminta on usein täynnä yllätyksiä: heittäydy mukaan!

Lasten osallisuuden esteet eivät olekaan aina rakenteellisia: ratkaisevaa on usein se, uskovatko aikuiset lasten kykyyn osallistua ja ottavatko he lasten näkemykset vakavasti. Lapsi tarvitsee kokemuksen siitä, että hänen panoksensa on arvokas: kiitos, tunnustus ja myönteinen palaute ovat osallisuuden ytimessä. Lasten kuuleminen ei kuitenkaan yksin riitä – jos lapsia halutaan osallistaa päätöksentekoon, lasten ajatukset ja ideat tulee oikeasti hyväksyä ja ottaa osaksi päätöksentekoa. Aikuisten asenteet voivat muodostua esteeksi lasten osallistumiselle, jos kuuleminen jää näennäiseksi. **Tokenistinen** kuuleminen – jossa lapsia kuullaan ilman, että sillä on merkitystä toiminnan tai päätöksenteon kannalta – ei ole

riittävää. Epäonnistuneilla vaikuttamisen kokemuksilla voi olla kauaskantoisia passiivisia vaikutuksia: näennäiseksi jäävä osallistuminen voi lannistaa lapsia ja heikentää heidän uskoaan omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Kun lasten palautetta ja kehittämisideoita kerätään, kannattaa siis ensin määrittää prosessi tai valmistelu, johon lapsia aiotaan osallistaa, ja pohtia, onko se aidosti sellainen, johon osallistujat voivat vaikuttaa. Lasten aloitteisiin ja kehittämisideoihin tulee myös vastata näkyvästi ja kertoa lapsille, mihin ne johtivat. Koska kaikkiin aloitteisiin ei aina voida vastata, on tärkeää kertoa lapsille avoimesti, miksi jokin asia voidaan tai ei voida toteuttaa – lapsen kasvava ymmärrys päätöksenteon monimutkaisuudesta on arvokas osa oppimista. On myös tärkeää huomioida, että lasten ja nuorten itsensä tärkeiksi kokeemat asiat eivät ole välttämättä samoja kuin aikuisten – kuuntelemalla selviää, mikä lapsille ja nuorille on tärkeää.

Anna lapselle kokemus, että hänet otetaan näkemyksineen vakavasti

Osallisuuden tilaa luomassa

Lasten ja nuorten osallisuuden laajempi toteutuminen on mahdollista vain, jos aikuiset luovat sille edellytykset.³⁵ Tämä tarkoittaa harrastuksen järjestäjiltä kykyä itsereflektioon ja valmiutta tarkastella kriittisesti omia ennako-oletuksia ja toimintatapoja: *mistä tekijöistä harrastustilanne koostuu? Millaisille arvoille, asenteille ja uskomuksille harrastustoiminta on rakennettu? Miksi toimimme niin kuin toimimme – ja mitä haluamme, että lapset eri tilanteista oppivat?* Tässä oppaassa on pohdittu, miten lapsia ja nuoria voi osallistaa harrastustoiminnan suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tärkeää on myös pysähtyä tunnistamaan mahdollisia syitä siihen, miksi lasten näkökulmia ei ole huomioitu tai heitä ei ole osallistettu päätöksenteossa. Onko harrastamisen polku esimerkiksi suunniteltu niin valmiiksi, ettei lasten näkökulmilla ole nähty merkitystä, jolloin lapsen tehtäväksi jää vain kulkea polku läpi? Lineaarinen ajattelu harrastamisesta – jossa osallistuja etenee vaihe vaiheelta kohti ennalta määriteltä päämäärää – voi tehdä lasten osallisuudesta näennäistä.³⁶ Koska harrastusympäristössä aikuinen toimii ohjaajan roolissa, ja lasten asemaa määrittää oppiminen ja kehittyminen, toiminnan järjestäjän on hyvä tunnistaa, millaisia käsityksiä oppimisesta toimintaan sisältyy: edellyttääkö osallistuminen kumuloituvaa, vaihe vaiheelta rakentuvaa osaamista? Kuinka mukaan pääsevät

ne, jotka eivät olleet "alussa" mukana? Onko mahdollista, että harrastamisen lineaariset toimintamallit sulkevat pois ne harrastajat, jotka haluaisivat aloittaa harrastuksen myöhemmin elämässään?

Saavutettava harrastus on sellainen, johon kuka tahansa voi osallistua omasta taustastaan riippumatta. Koska osallistuminen ei tarkoita, että kaikkien täytyy osallistua samalla tavalla, on hyvä tarkastella niitä normeja, joita harrastustoimintaan mahdollisesti sisältyy: mitä harrastuksessa pidetään toivottavana osallistumisena? Lapselle voi olla tärkeää päästä mukaan ensin sivustakatsojana tai pienellä ja satunnaisellakin panoksella – matalan kynnyksen mukaanpääsy on usein ratkaiseva ensiaskel osallistumiselle silloin kun uuteen tilanteeseen heittäytyminen jännittää. Koska käsitykset erilaisuudesta rakentuvat suhteessa siihen, mikä kulloinkin mielletään tavanomaiseksi, on tärkeää tarkastella, pyritäänkö harrastustoiminnassa tietoisesti tai tiedostamatta normalisoimaan tiettyjä osallistumisen tapoja.

Miten harrastuksessa määritellään toivottava ja "normaali" osallistuminen?

35 Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942. <https://doi.org/10.1080/01411920701657033>

36 Tuovinen, T. (2026). *The Politics of Children's Inclusion in Finnish Music Schools*. Väitöskirja, Taideyliopiston Sibelius-Akatemia.

Osallistumiseen liittyvät myös tavat tunnistaa lapsi, joista yksi on tässä oppaassa keskeinen: ajatus lapsesta toimijana, jonka ajatuksilla, kokemuksilla ja näkökulmilla on väliä. Oppimisympäristöissä korostuvat helposti ne tiedot ja taidot, joita lapselta puuttuu. Puutteiden sijasta kohtaamiseen voisi kuitenkin liittää lapsen myönteisen tunnistamisen³⁷, jossa lapsen ja lapsen maailmaan tutustutaan ennakkoluulottomasti, tunnistaen ja tunnustaen lapselle merkityksellisiä asioita ja tukien lasta asioissa, jotka lisäävät onnistumisen ja arvostuksen kokemuksia. Myönteiseen tunnistamiseen liittyy kokonaisvaltainen ihmiskäsitys, jossa lapsi tai nuori kohdetaan omana, arvokkaana itsenään – ei vain ongelmien tai puutteiden kautta. Tällainen ennakkoluuloton lapsen kohtaaminen ilman etukäteisoletuksia mahdollistaa myös lapsen kokemuksen tulla nähdyksi sellaisena kuin hän itse haluaa tulla nähdyksi.

Myönteinen tunnistaminen esittää ongelma- ja yksilökeskeisyydelle vaihtoehdoisen näkökulman, joka haastaa ohjaajan katsomaan yksittäistä lasta tai nuorta laajemmin: ei vain aikuisen tuen, kontrollin, hyväksynnän ja arvioinnin kohteena – taitojen kehittäjänä tai suorituksen tuottajana – vaan toimijana suhteessa maailmaan, osana erilaisia sosiaalisia suhteita ja verkostoja. Tällaisesta kokonaisvaltaisesta näkökulmasta harrastamisen merkitykset eivät palaudu yksilöllisiin suorituksiin, vaan yhteisöllisiin kokemuksiin: johonkin kuulumiseen ja yhdessä olemiseen. Osallisuuden näkökulmasta tähän kytkeytyvät kysymykset siitä, miten harrastuksissa voidaan

tukea lasten kuulumisen tunnetta ja osallistumista yhteisen hyvän tuottamiseen – kokemuksia, jotka usein tekevät harrastamisesta merkityksellistä.

37 Häkli, V., Kallio, K. P. & Korkiamäki, R. (2015). *Myönteinen tunnistaminen*. Nuorisotutkimusseura. <https://doi.org/10.57049/nts.968>

Käsitteiden selitykset

Auktoriteetti tarkoittaa arvovaltaa, asiantuntijuuteen tai asemaan perustuvaa vaikutusvaltaa ja kykyä johtaa tilannetta niin, että muut luottavat ohjaukseen ja toimivat sen mukaisesti. Se ei perustu pakottamiseen tai pelkoon, vaan luottamukseen ja osaamiseen. Ohjaajan auktoriteetti syntyy esimerkiksi siitä, että hän on asiantuntija omalla alallaan, pitää kiinni sovituista rakenteista ja säännöistä, kohtelee kaikkia oikeudenmukaisesti ja johdonmukaisesti, ja luo turvallisen ilmapiirin.

Autoritaarinen tarkoittaa ehdotonta kuuliaisuutta ja tottelemista vaativaa, ylhäältä alas johtavaa tapaa toimia, jossa yksi henkilö käyttää valtaa muiden yli perustelematta päätöksiään. Autoritaariselle ohjaajalle on tyypillistä, että hän määrää eikä neuvottele, ei perustele päätöksiään, ei salli kyseenalaistamista, odottaa ehdotonta tottelemista ja pitää omaa auktoriteettiaan yllä pelolla tai rangaistuksilla. Autoritaarisessa kasvatuksessa tärkeintä ei ole kriittisen ajattelun oppiminen, vaan enemmänkin aikuisten asettamien ja ylläpitämien sääntöjen noudattaminen.

Lapsinäkökulma tarkoittaa aktiivista pyrkimystä tavoittaa lasten oma kokemusmaailma kuulemalla, havainnoimalla ja antamalla lapsille tilaa toimia tiedon tuottajina. Lapsinäkökulma edellyttää lasten omaa ääntä ja osallisuutta tiedon tuottamisessa – ei pelkästään aikuisten tulkintaa siitä, mikä lapsille on hyväksi. Keskeistä

lapsinäkökulmaisessa toiminnassa ovat lasten omat kokemukset, käsitykset ja merkityksenannot – se, miten lapset itse hahmottavat ja kokevat oman elämänsä ja ympäristönsä.

Osallisuus merkitsee kuulumista sellaisiin kokonaisuuksiin, joissa ihminen saa yhteyden omiin ja yhteisiin hyvinvoinnin lähteisiin sekä merkityksellisyyttä rakentaviin vuorovaikutussuhteisiin.³⁸ Osallisuus harrastustoiminnassa tarkoittaa kokemuksia merkityksellisyydestä, pystyvyydestä ja yhteisöllisyydestä, jotka vahvistavat toimijuutta. Osallisuuden kokemus on keskeinen osa hyvinvointia ja siihen liittyy kokemus toiminta- ja vaikutusmahdollisuuksista.

Pystyvyys on hallinnan kokemuksista rakentuvaa uskoa omaan kyvykkyyteen — tunnetta siitä, että pystyy selviytymään haasteista, oppimaan uutta ja toimimaan myös epävarmoissa tilanteissa. Kyse ei ole pelkästään taidoista, vaan siitä, miten ihminen itse arvioi omat mahdollisuutensa. Pystyvyyden tunne rakentuu onnistumisen kokemusten kautta. Ohjaaja voi tukea pystyvyyttä tarjoamalla lapselle sopivan tasoisia haasteita pilkkomalla haastavia kokonaisuuksia pienemmiksi, kiinnittämällä huomiota onnistumisiin ja antamalla kannustavaa palautetta. Ryhmän kollektiivista pystyvyyttä voi tukea toimintakulttuurilla, joka mahdollistaa lasten vahvuuksien ja osaamisen hyödyntämisen sekä osallistumisen päätöksentekoon.

38 Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa* (Työpaperi 33/2017). Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Relationaalinen asiantuntijuus on vuorovaikutuksessa ja ihmissuhteissa rakentuvaa osaamista, jossa ohjaajalla on taito tunnistaa ja arvostaa omaa sekä muiden asiantuntijuutta ja kykyä yhdistää eri näkökulmia. Ohjaajan rooli ei tällöin ole siirtää tietoa lapselle vaan rakentaa merkityksiä yhdessä. Se edellyttää oman asiantuntijuuden jakamista sekä lapsen kokemusten ja tulkintojen arvostamista yhtä arvokkaina tiedonlähteinä.

Tokenismi on näennäisosallistumista ilman todellista vaikutusvaltaa. Esimerkkejä lasten näennäiskuulemisesta ovat esimerkiksi tilanteet, joissa lapsilta kysytään asioita, mutta heidän näkemyksillään ei ole vaikutuksia päätöksentekoon tai joissa lasten mielipidettä kysytään asioista, jotka on todellisuudessa jo päätetty. Näennäiskuulemisissa saatetaan myös kuulla ainoastaan pientä lapsijoukkoa, joka ei edusta kaikkia niitä lapsia, joita asia koskee. Lisäksi lapsia saatetaan johdatella vastaamaan tietyllä tavalla tai heidän näkemyksiään voidaan vääristellä.

Yhteiskehittäminen on vastavuoroinen oppimisen prosessi ja työskentelytapa, jossa lapsilla, nuorilla, perheillä ja heidän parissaan toimivilla aikuisilla olevaa tietoa arvostetaan, kuunnellaan ja huomioidaan osana palveluiden ja toiminnan kehittämistä. Yhteiskehittämisessä lapset nähdään toiminnan kehittäjinä, yhteistuottajina ja vertaisarvioijina — ei pelkästään palveluun osallistujina tai palautteen antajina. Harrastustoiminnan yhteiskehittäminen lasten ja nuorten kanssa tarkoittaa päätösten tekemistä yhdessä lasten ja nuorten kanssa ja lasten ja nuorten ja ohjaajien aitoa yhteistä toimintaa, jossa lapsi ja nuori on tasa-vertainen tekijä.

**Pop
Upry**